מקורזלות פי' בקונטרס פיקוד"ם בלע"ז חדודות וטובות לקנח ולא משמע כן פרק אלו עוברין (פסחים דף מז.) גבי יש חורש תלם אחד דפריך ואי אמרינן הואיל דאחריסה לא ליחייב הואיל וחזי לכסות בו דס לפור ומשני באבנים מקורזלות ומה שייך להזכיר שם אבנים חדודות ומפרש רבינו תם דמקורזלות היינו [רכות] דחזו לחריסה ולזריעה[א] וכן יסד הפייט אשישת שלותחו בקטב תלה אשישות להניף בתיפות קירזולה:

בשבת שלש אבנים מקורזלות מותר להכנים לבית הכסא. בתוך ד' אמות ובית הכסא בשדה ואינו מוקף מחיצות ואין כאן אלא טלטול דרבנן ומשום כבוד הבריות לא גזור כך פי' בקונטרס [ב]ומדקאמר להכנים משמע דאיכא מחיצות ולשון בית הכסא משמע בית וכן משמע פ"ק דתמיד (דף מ:) דאמר רב ספרא הוה יתיב בבית הכסא אתא ר' אבא נחר ליה ונפרק כהן גדול (סנהדרין יט.) שיהו נשים מספדות בבית הכסא משום יחוד משמע דמקום נעוץ היה ומוקף מחיצות ואין רואין העומדים בחוץ ואפ"ה התירו להכנים ואע"ג דמכנים מכרמלית לרשות היחיד ומדע דהא איסור טלטול מוקצה חמור מאיסור כרמלית אלא התירו טלטול במת אלא ע"י ככר או תינוק כדמוכח פרק במה מדליקין (שבת דף ל:) ובפרק טוטל (שם דף קמב:) ואיסור כרמלית אשכחן דשרי במת בשילהי המניע (שם דף לד:) בהוא שיכבא דשרא להו רב נחמן לאפוקיה לכרמלית משום כבוד הבריות וגבי בית הכסא דהתירו טלטול אבנים משום כבוד הבריות כ"ש דהתירו אדבע אמות בכרמלית [ג] להכנים מכרמלית לרשות היחיד ומרשות היחיד לכרמלית ומיהו לדידן דיש לנו בית הכסא קבוע בבנין אסור כדמוכח בשילהי המוציא יין (שם דף פא: ושם) דשרי רב אסדא להעלותו אחריו לגג ומקשה ליה רבינא מהא דאסרינן לעיל מיניה ליטול קיסוס משלפניו לחצות בו שיניו ומשני התם אדם קובע מקום לעצודה[ב] הכא אין אדם קובע מקום בבית הכסא[ג] משמע דהיכא דקבע אסור ואע"פ שפי' שם בקונטרס דהא דבעי למיסר בגג משום טירחא יתירא בהעלאה לגג לא משמע כן דא"כ כי מקשה ליה רבינא מהא דאסרינן קיסוס משלפניו לחצות בו שיניו תיקשי ליה כולה שמעתתא דהתם דשרי לטלטל אבנים מקורזלות אלא לפי שהיה יכול להעלותן לגג מערב שבת הוה בעי למיסר כיון דאפשר להזמינן[ד] ומסיק דשרי משום דאין אדם קובע מקום[ה] והא דאמר ר' יוסי התם אם יש לו מקום קבוע בבית הכסא אלא דאמר ר' אבא נחר ליה דמקום רחוק הוא וטורח להזמין מערב שבת אבל לדידן דיש לן מקום קבוע בבית אסור אלא אם כן הזמין ושמא כיון דנפישי בני הבית דהוו שקלי להו לא אפשר ושרי: **דסיב** ועיקרא דדיקלא[ו]. מכאן קשה לפי' הקונטרס דפ' כל שעה (פסחים דף לט.) דתנן אלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח וקחסיב מרחבינא ומפרש בגמרא אלוותא דדיקלא ופי' שם בקונטרס סיב הדקל שגדל סביב הדקל[ז] והכא משמע שהוא מין אילן והדליא אמרינן התם מה מלה מין זרעים אף מרור מין זרעים: **רבי** יהודה אומר אין סוכה נוהגת **אלא בארבעת מינין שבלולב.** ולית ליה הא דדרשינן בפ"ק (דף יב.) באספך מגרנך ומיקבך בספולת גורן ויקב הכתוב מדבר ומ"מ מודה לאין מסككין בדבר המקבל טומאה אפילו מארבעת המינים כגון שעשה מהם כלי או פירות דקל דבעינן דומיא[ח] (דאוריר) למ"ד ענני כבוד היו ולמאן דאמר סוכות ממש עשו להם ילפי מדאיתקש סוכה לחגיגה דלא שייך לאקשויי אי מה חגיגה בעלי חיים מאחר דלא מכשירין אלא מארבעת המינים והא דאיפליגו ר"מ ור' יהודה בפ"ק (דף יד:) בנסרים שאין בהם ד' וקתני ומודה ר"מ דאם יש בין נסר לנסר כמלא נסר שמניח פסל אחד ביניהן דמשמע פסל לשון פסולת הגורן ויקב כדפירש שם בקונטרס וקאמר דמודה לרבי יהודה לא בשביל שיכשיר רבי יהודה בפסולת גורן ויקב אי נמי מה שגזר ופסל מן האילן קרי ליה פסל:

כל דין שאתה דן תחילתו להחמיר וסופו להקל אינו דין. כי האי גוונא פליגי פרק כל שעה (פסחים דף מ: ושם) דר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה ק"ו מנותר שאינו בטל ירלה[ח] ומהדרי ליה רבנן שאותו דין תחילתו להחמיר וסופו להקל אם לא מצא עצים לשורפו ובהיא קיימא לן כרבי יהודה דסתם מתניתין פרק בתרא דתמורה (דף לג:) דחמץ בשריפה אלמא חשבינן ליה דין אף על פי שסופו להקל

עא א ב מיי' פ"ח מהל' לולב הלכה ח טוש"ע א"ח סי' תרמח סעיף יט:

עב ג ד מיי' שם הלכה ט וסמג שם טוש"ע א"ח סימן תרמט סעיף ה בהג"ה:

עג ה מיי' פכ"ו מהל' שבת הלכה יא יב נאמין שם טוש"ע א"ח סי' שיב סעיף ג:

עד ו מיי' פ"ז מהלכות לולב הלכה יא יב סמג עשין מד טוש"ע א"ח סי' תרנא סעיף ג:

רבינו חננאל

גידלו בדפוס. אוקימנא אפי' עשאו דפי דפי, כגון כף [דף] מרובע, אם הוא כבריתו כשר, אינו פסול אלא אם עשאו כמין בריה אחרת. איתמר אתרוג שנקבוהו עכברים, אמר רב אין זה הדר, כלומר פסול הוא. ואקשינן והא ר' חנינא מטבל ביה ונפיק ביה, היה חותך חתיכה מן האתרוג ואוכלה, והיה יוצא ידי חובתו בשאר ואע"פ שחתך ממנו. לר' חנינא קשיא מתני', דתנן ניקב וחסר כל שהו פסול. ושנינן אליבא דר' חנינא מתני' דקתני חסר כל שהו פסול, ביום טוב ראשון שהוא מן התורה, ור' חנינא כי הוה מטבל ביה ונפיק ביה, בשאר הימים זולתי היום הראשון, אלא לרב הא דר' חנינא קשיא ליה. ושנינן לא פסיל רב אלא בנקיבת עכברים דמאיס, אבל נקיבת בן אדם לא פסיל. ואיכא דאמרי אתרוג שנקבוהו עכברים, אמר רב אין זה הדר פי' בתימה, כלומר הדר הוא זה וכשר, דר' חנינא מטבל ביה ונפיק. אלא מתני' דקתני חסר כל שהו פסול קשיא עלייהו. ושנינן מתני' ביום ראשון, דרב ור' חנינא בשאר הימים. וקיימא לן כוותייהו. **מתני'** שיעור אתרוג קטן ר' מאיר אומר כאגוז, ר' יהודה אומר כביצה. ובגדול כדי שיאחזו שתיהן בידו אחת. פי' כדי שיאחז האתרוג ועמו לולב בידו אחת. ואם הוא האתרוג גדול שאין ידו יכולה להחזיק עם הלולב בבת אחת פסול האתרוג. ור' יוסי אמר אפי' בשתי ידיו. והלכתא כר' יוסי. ולא עוד אלא דהא ר' עקיבא קאי כוותיה. וכן חלוקין באבני בית הכסא, דתניא ובשבת מותר להכניס ג' אבנים מקורזלות בבית הכסא, וכמה שיעורן ר' מאיר אומר כאגוז ר' יהודה אומר כביצה. וקיימא לן כר' יהודה. **מתני'** אין אוגדין את הלולב אלא ממינו כו'. אוקמא רבא בסיב ועיקרה דדיקלא, מין לולב הן, ומותר לאגוד בהן.

תורה אור השלם

1. בְּסֹבֶת תִּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכֹּת:
ויקרא כג מב

גליון הש"ם

גמ' והא ר"ח מטבל בה ונפיק. עי' לקמן דף מו ע"ב תוס' ד"ה אתרוג בז'. וגע"ז דף נח ע"ב תוס' ד"ה בגלר: תוס' דה"ה בשבת וכו' ומדקאמר להכנים. עיין בכנסת שור ובספרו תבואת שור סי' י"ט סק"ו:

לעזי רש"י

פיקוד"ש (בקורדי"ש). חדודות, בעלות שפה חדה. ליכורי"ל (ליטרי"ל). חוט (של משתן). אילירי"א. קיסוס.

מוסף רש"י

ותו לא מידי. אין לדייק על כך (יבמות לט. וקדושין כא:) מה ליכא לאקשויי מידי (עדובין קג:) אין להקשות על דבר זה (ע"ז כג. שד.) ליכא לאנויי מידי (סנהדרין סב.) אין להקניע בדבר זה (שם סז:). **מקורזלות.** בקונ"ם בלע"ז שיהיו חדודות וחלוויות לקיעות (שבת פא. לג"י רש"ל). **מותר להכניס.** בתוך ד' אמות אי בתלר אלא ליתסר לטלטוליהו (שם). **כאגוז.** כל אחת ואחת (שם). **משם ראיה.** בתמיה (לעיל כח.). **אין אוגדין את הלולב.** הלי לולב היינו הושענא, כולהו שאנה המינים יחד (לעיל לא.). **בעיקרא דדיקלא.** מן הקליפה ואע"פ שאין מרחיקן דומה למרלה הלולב וכלבד שיהא מאותו המין, דטעמא דר' יהודה לא משום הדר הוא (לעיל לא.). **לולב צריך אגד.** לאגוד אנשה המינין כאחד (לעיל יא:).

מוסף תוספות

א. מיהו לא חזי לכיסוי עד שיכתוש וגבי בית הכסא נמי לפי שהן רכות ראויות יותר לקינוח משכחן קשים. תוס' פסחים מז: ד"ה בחנים. ב. והיה לו להכין שם מאתמול. רש"י שבת פא: ג. ופעמים שמוצא אדם שם והולך למקום אחר. שם. ד. משום דבית הכסא קרוב על הגג ויכול להכין שם מע"ש. תוס' שבת פא: ד"ה מהו. ה. ולהכי פריך ליה דאסור לטלטל קיסם משלפניו לפי שהיה יכול להזמין מאתמול אבל אכולה

ו) ותו לא מידי. אין לדון אחר דבר זה דלא סבר ר"ש כר"ע ולא ר"ע סבר כר' שמעון: **דעבידא דפי דפי.** כמין קרשים קרשים כעין גלגל של רחייס של מיס ורבא אמשמעין דהוא נמי בריתו: **והא ר' חנינא מטביל בה.** אוכל מקלתו: **ונפיק.** ויוצא ידי חובתו בנותר ומנכר עליו. והא דנקט מטביל שכל מאכלם ע"י טיבול היה כדאמר בספסחים (דף קז:) השמש מטביל בני מעייס רבי יאמר מטביל בירקא: ופרכינן **ור' חנינא קשיא מתני'.** דקתני חסר כל שהוא פסול: ומשנינן **בשלמא מתני' לר' חנינא ל"ק** כאן ביו"ט ראשון כאן ביו"ט שני אלא לרב קשיא אמר לך רב דשאני עכברים דמאיסי א"ד אמר רב זה הדר דהא ר' חנינא מטביל בה ונפיק בה ולרבי חנינא קשיא מתניתין ל"ק כאן ביו"ט ראשון כאן ביו"ט שני: אתרוג קטן וכו': אמר רפרם בר פפא כמחלוקת כאן כך מחלוקת באבנים מקורזלות דתניא בשבת ג' אבנים מקורזלות מותר להכנים לבית הכסא וכמה שיעורן רבי מאיר אומר כאגוז רבי יהודה אומר כביצה: ובגדול כדי שיאחז כו': תניא א"ר יוסי מעשה ברבי עקיבא שבא לבית הכנסת ואתרוגו על כתפו אמר לו רבי יהודה משם ראיה אף הם אמרו לא אין זה הדר: **מתני'** אין אוגדין את הלולב אלא במינו דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר יאפי' בחוט במשיחה אמר רבי מאיר מעשה באנשי ירושלים שהיו אוגדין את לולביהן בגימוניות של זהב אמרו לו במינו היו אוגדין אותו מלמטה: **גמ'** אמר רבא אפי' בסיב אפי' בעיקרא דדיקלא ואמר רבא מ"ט דרבי יהודה קסבר לולב צריך אגד ואי מייתי מינא אחרינא הוה חמשה מיני ואמר רבא מנא אמינא לה דסיב ועיקרא דדיקלא מינא דלולבא הוא דתניא בסוכות תשבו סוכה של כל דבר דברי ר"מ ר' יהודה אומר אין סוכה נוהגת אלא בד' מינים שבלולב והדין נותן ומה לולב שאין נוהג בלילות בבימים אינו נוהג אלא בארבעת מינין סוכה שנוהגת בלילות בבימים אינו דין שלא תהא אלא בארבעת מינין אמרו לו כל דין שאתה דן תחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין לא

דלא בעי הדר אלא משום דבעי מינו: **ומאי טעמא.** בעי מינו כיון דאמר לולב צריך אגד הוה ליה לאגד מן המצוה: **ואי מייתי מינא אחרינא לו'.** ועובר משום בל תוסיף: **אלא בארבעה מינין שבלולב וכו'.** נקמן בפ' לולב וערבה (דף מג.) ילפינן מקראי לולב ביום וסוכה בין ביום בין בלילה: **אמרו לו כל דין ק"ו שאתה דן שהחילתו להחמיר וסופו להקל אינו דין.** קל וחומר שאתה מתחיל לדרוש על ידי חומר שיש בו להביא לו חומר אחר בק"ו מן הקל כגון זה וסופו שאתה מיקל עליו בחומר זה שהבאת בו שהוא נהפך להקל אינו ק"ו הגון שהרי הדין מלמד עליו חומר ואתה מביא עליו קל: לא

בפסח וקחסיב מרחבינא ומפרש בגמרא אלוותא דדיקלא ופי' שם בקונטרס סיב הדקל שגדל סביב הדקל[ז] והכא משמע שהוא מין אילן והדליא אמרינן התם מה מלה מין זרעים אף מרור מין זרעים: **רבי** יהודה אומר **אין סוכה נוהגת אלא בארבעת מינין שבלולב.** ולית ליה הא דדרשינן בפ"ק (דף יב.) באספך מגרנך ומיקבך בספולת גורן ויקב הכתוב מדבר ומ"מ מודה לאין מסككין בדבר המקבל טומאה אפילו מארבעת המינים כגון שעשה מהם כלי או פירות דקל דבעינן דומיא[ח] (דאוריר) למ"ד ענני כבוד היו ולמאן דאמר סוכות ממש עשו להם ילפי מדאיתקש סוכה לחגיגה דלא שייך לאקשויי אי מה חגיגה בעלי חיים מאחר דלא מכשירין אלא מארבעת המינים והא דאיפליגו ר"מ ור' יהודה בפ"ק (דף יד:) בנסרים שאין בהם ד' וקתני ומודה ר"מ דאם יש בין נסר לנסר כמלא נסר שמניח פסל אחד ביניהן דמשמע פסל לשון פסולת הגורן ויקב כדפירש שם בקונטרס וקאמר דמודה לרבי יהודה לא בשביל שיכשיר רבי יהודה בפסולת גורן ויקב אי נמי מה שגזר ופסל מן האילן קרי ליה פסל:

כל דין שאתה דן תחילתו להחמיר וסופו להקל אינו דין. כי האי גוונא פליגי פרק כל שעה (פסחים דף מ: ושם) דר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה ק"ו מנותר שאינו בטל ירלה[ח] ומהדרי ליה רבנן שאותו דין תחילתו להחמיר וסופו להקל אם לא מצא עצים לשורפו ובהיא קיימא לן כרבי יהודה דסתם מתניתין פרק בתרא דתמורה (דף לג:) דחמץ בשריפה אלמא חשבינן ליה דין אף על פי שסופו להקל

שמעתא לא מצי פריך שדרכן היה לפנות בשדה ובית הכסא רחוק ולא אטרחוהו רבנן להכניס שם מע"ש וגם אם יזמינם שמא יקחם אחר. שם. ז. משמע מינה דאין זה עשב אלא מן הדקל עצמו הוא. תוס' לעיל יג. ד"ה אפקוקת. ח. רצ"ל דמין זרע הוא. שם. ח. דנותר אינו בבל יראה דמיד שהותיר עובר ושוב אינו עובר אבל חמץ אפי' לאחר שהותיר עובר בכל שעה בבל יראה. תוס' פסחים כח. ד"ה ומנן.

לא מצא ארבעת מינין יהא יושב ובטל והתורה אמרה בסוכות תשבו שבעת ימים סוכה של כל דבר [8]וכן בעזרא אומר [1]צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות [9](ועשו) סוכות ככתוב [א] [10]ורבי יהודה סבר הני לדפנות עלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות לסכך [11]ותנן מסככין בנסרין ד"ר יהודה אלמא סיב ועיקרא דדיקלא מינא דלולבא הוא ש"מ ומי אמר ר' יהודה ארבעת מינין אין מידי אחרינא לא [7]והתניא סיככה בנסרים של ארז שיש בהן ד' טפחים ד"ה פסולה אין בהן ד' טפחים רבי מאיר פוסל ורבי יהודה מכשיר ומודה רבי מאיר שאם יש בין נסר לנסר כמלא נסר שמניח פסל ביניהן וכשירה מאי ארז הדם (ז) כדרבה בר רב הונא [10]דאמר רבה בר רב הונא אמרי בי רב עשרה מיני ארזים הן שנא' [2]אתן במדבר ארז שיטה והדס וגו': ר' מאיר אומר אפילו במשיחה כו': תניא [10]א"ר מאיר מעשה ביקירי ירושלים שהיו אוגדין את לולביהן בגימוניות של זהב אמרו לו [7]משם ראיה במינו היו אוגדין אותו מלמטה אמר להו רבה להנהו מגדלי הושענא דבי ריש גלותא כי גדליתו הושענא דבי ריש גלותא שיירי ביה בית יד כי היכי דלא תיהוי חציצה רבא אמר [8]כל לנאותו אינו חוצץ ואמר רבה לא לינקוט איניש הושענא בסודרא דבעינא לקיחה תמה וליכא [9]ורבא אמר [10]לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה אמר רבא מנא אמינא לה דלקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה דתנן [11]אזוב קצר מספקו בחוט ובכוש וטובל ומעלה ואוחז באזוב ומזה אמאי [3]ולקח וטבל אמר רחמנא אלא לאו ש"מ לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה ממאי דלמא שאני התם כיון דחבריה בגופיה דמי אלא מהכא [12]נפל משפופרת לשוקת פסול הא

לא מצא ארבעת מינין הללו יהא יושב ובטל. מסוכה נמצא זה קל והדין היה מלמד חומר מתחלתו כדדרשת מה לולב הקל שאינו נוהג בלילות כביכול יש בו חומר זה שאינו נוהג אלא בד' מינין סוכה חמורה שנוהגת בלילות כו': **עלי זית ועלי עץ שמן.** לאו ד' מינין הוא: **ור"י סבר הכי לדפנות ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבות לסכך ותנן מסככין בנסרים.** ול"ג של ארז ונהי נמי דהני נסרים מאחד מד' מינים הם מיהו מעיקרא דדיקלא הוא אלמא לר"י סיב ועיקרא דדיקלא כשירין לאגדו של לולב דאי לאו הכי הוו להו כמין אחר דהא לר"י אין סוכה אלא בהכשר לולב מק"ו: **סללה בנסרים של ארז** גרסינן הכא: **י' מיני ארזים הם.** והדם חד מינייהו במסכת ר"ה (דף כג.): **ביקירי ירושלים.** מנכבדי ירושלים העשירים: **במינו אוגדין אותו מלמטה.** נמצא אגד העליון לנוי בעלמא ולא להכשיר מצוה לפיכך אינו תוספת לעבור על **כל המוסיף: מגדלי הושענא.** אוגדי הלולבים לשון גדילין. ולשון הש"ס לומר לכל אומן בדבר לשון זה כגון הך דבפרק משקין (מו"ק דף יא.) למגדלי אוהרי ולמגדלי תגורי בחולו של מועד הא למדת שפירוש לשון זה לשון עשיה ותקון: **שיירי ביה ביה יד.** מתחת לאגד שלא יקחנו במקום אגדו דקסבר אין האגד מן המצוה כרבנן דאמרי אין צריך אגד: **דלא נהוי חציצה.** בין יד להושענא ואין זו לקיחה: **לא לינקוט איניש הושענא בסודרא.** כשנוטלו נמצא בו לא יכריח סודר שבין כתפיו על ידו ויאחוז בו הלולב: **אזוב קצר.** שהיו מביאין מי חטאת מעיר לעיר בשפופרת של קנים ארוכות ומגיעין אותם בהם לטהרת טמאים ומטביל האזוב ומזה ואם היה קצר כשמכניסו בפי השפופרת אינו מגיע למים שבראש השני: **מספקו.** מאריכו כדי שפוקו: **בכוש.** פלך פוזי"ל בלע"ז שהנשים טווות בו: **ולקח.** אזוב וטבל במים בשעת טבילה בעינן לקיחה: **אלא שמע מינה שמה לקיחה.** ומיהו כשהוא מזה צריך לאחוז באזוב מפני שאם אוחזו בספוקו הוא מגעגע כאן וכאן ואינו מכוין ומזה על הכלי: **נפל משפופרת לשוקת.** אף האפר היו מביאין בשפופרת ומקדשין בו את המים בשוקת של אבן שכל מעשה פרה בכלי אבנים היתה אם אפשר היה נותן אפר משפופרת למים שבשוקת שהאפר נותן למעלה כדילפינן בסוטה (דף טז:) מים חיים אל כלי שהמים נותנין תחילה אל כלי ולא יפסיק אפר ביניהן והא דכתיב ונתן עליו מים מוקמינן (שם) לערבן. ואם כשבא לקדש נפל האפר משפופרת לשוקת שלא במתכוין פסול הקידוש דבעינן ולקחו מעפר שרפת החטאת ונתן וגו' [במדבר יט] שיהא לוקח בידו ונותן:

הא

כלים ושירות אחד והדר מיבעיא ליה הניח סיב בתוך המזרק דהוי מין בשאינו מינו אי חוצץ או אינו חוצץ ואין לדמות כל הדבריה: **דבעינא לקיחה תמה וליכא.** הכא לא שייך למימר דלא ליהוי חציצה דהאמר לעיל דלעיל איירי כשיאגד בלולב והכא כשכבר בידו ובדבר הכרוך בידו לא שייך חציצה ובסוף מקום שנהגו (פסחים נז. ושם) גבי ישבכר אים כפר ברקאי דהוה כריך ידיה בשיראי ועביד עבודה ופי' בקונטרס וחציצה פוסלת בקדשים דכתיב ולקח הכהן בעינן שתהא לקיחה בעצמו של כהן [2] אע"ג דלקיחה על ידי ד"א שמה לקיחה [לרבנן] ה"מ דרך כבוד כדמוכח בסוף פירקין (דף מב.) גבי לולב שהוליאו בכלי הפריך עלה והאמר רבא לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה ומשני הני מילי דרך כבוד אבל דרך בזיון לא [3] והשתא נמי אע"ג דכריך ידיה בשיראי לכבוד עצמו היה עושה שלא יתלכלו ידיו בדם האבנים ומצה קדשי שמים קרי ליה התם אי נמי [4] דלטעמיה דחציצה נעגע משום בזיון קדשים כדמוכח מצת קול ומיהו לא יתכן פירוש זה מדמייתי עלה הניח לאזוב שספקו בחוט אלא י"ל דאגד הנריך לגולב שלא יתפרדו המינין שייך ביה חציצה אבל הכא סודרא לא בעי לולב ומיהו גם זה לא יתכן דכ"ש דהוה ליה למימר דאזוב כדמוכח בעיא דרמי בר חמא דפרק הוליאו לו (יומא דף נח. ושם) דהניח מזרק בתוך מזרק דבעי למיפשטה מהניח דעל גבי רגל חבירו פסול ודמי שאני רגל דלא מבטל ליה וי"ל דמיירי שעשה מן הסודר כמין בית יד לגולב ואין שייך כאן חציצה שכל הלולב תוך מידו ואוחזו בבית יד הכולבו הנעשה מן הסודר ודמי לאזוב שספקו בחוט ולא חשיב ליה רבה לקיחה תמה ורבא סבר שמה לקיחה ולולב שהוציא פירקין לא בשאוחז בדופני הכלי אלא מניח ידו תחת שוליו או שאוחז בבית יד של כלי [5]: **נפל משפופרת לשוקת.** פי' בקונטרס לשוקת של אבן שכל מעשה פרה בכלי אבנים ואי אפשר לומר כך דהך שפופרת גופה מקבלת טומאה היא [7] כדמוכח פרק חומר בקודש דאמרינן שפופרת שחתכה לחטאת טמאה ויטביל ובמסכת פרה בדוכתי מוכח תנן שהיו ממלאין חביות לקדש בהן עוד משמע דעדיפי שאר כלים לקדש [10] דתנן (פרה פ"ה משנה ה) בכל הכלים מקדשים אפילו בכלי גלים כלי אבנים כלי אדמה דאף על גב דלא חשיבי כלים לטומאה חשיבי כלי לקידוש וכ"ש שאר כלים ומה שכל מעשה בכלי אבנים היינו בשבעת הימים שמפרישין כהן השורף את הפרה לנשרה שעל פני הבירה ולשכת בית אבן היתה נקראת כדמפרש בריש יומא (דף ג.)

ועביד משוס מעלה [10] [וע"ע תוספות חגיגה כג. ד"ה שפופרת ותוספות יומא ג. ד"ה שכל ותוספות חולין ט: ד"ה טמאה]

מסורת הש"ס

(א) [ל"ל לעשות], ב) [וס"ס תוספתות שלא היה כתוב לדפנות וכמו שהעיר החכם חזולאי בספר שמחת הרגל ת"ס תוספות ד"ה והביאו], ג) [לעיל יד. וש"נ], ד) שם: יז:, ה) תענית כה: ר"ה כג. ב"ב פ:, ו) [תוספתא פ"ב הי"ל], ז) [שבת קט: וש"נ], ח) [לקמן מב.], ט) פרה פי"ב מ"ח, י) שם פ"ו מ"ח, כ) ר"מ, ל) [על טעמיה כל"ל], מ) [וע"ע תוספות זבחים כד. ד"ה הואיל ולכפה],

הגהות הגר"א

[א] (וד"י סבר כו' עד לסכך) תפ"מ:

מוסף רש"י

ומודה ר' מאיר. בין שיש בהן תרבעה בין שאין בהן תרבעה (לעיל יד:). שמניח פסל. פסולת גורן ויקב דהוא סך כשר, והכי נמי תני למימרא ומודה ר' יהודה בהנך דלית בהו תרבעה דפוסלין, שאם יש בין נסר לנסר כו', והא דנקט ר' מאיר רוחב היא, דאפילו ר' מאיר דממעיל מודה בהא (שם). **משם ראיה.** בתמיה (לעיל כח.).

מוסף תוספות

א. שאינו ק"ו וכו' ובין לקולא ובין לחומרא בתרה אזלינן ואין להשיב עליו תחלתו להחמיר וסופו להקל. רש"י פסחים מ: ב. אם שחטו ואירע בו פסול או נותר. שם מ. ג. כגון הפילה ספק ולד וכו' וחטאת הנוף מביאתו על הספק וכו' ואסורה באכילה שמא חולין היא ומליקתה שויה נבילה. שם. ד. אאשם תלוי קאי דקאמר ר' יהודה יקבר ואע"ג שהנותר ממנו אסור באכילה ובהנאה וענוש כרת והוא בבל תותירו. שם. ה. שתהא חציצה ואמרינן כיון דלא נגע ברחם לא קדיש דהא רחם הוא דמקדש. רש"י חולין ע. ו. וראשון לחודיה קדיש. רש"י כתובות ט: ז. הא קודם שיצא כולו יצא אחיו וחצץ בינו לבין הרחם. שם. ח. איכא למימר טפי במינו אינו חוצץ. תוס' כתובות ט. ד"ה אמר. ט. דאי אפשר בענין אחר. תוס' חלה"ש. י. [ד]תנופה אחת כתיב אבל בסמיכה לא כתיב סמיכה בהדיא אלא וסמך סתם [יכול] לסמוך והדר לסמוך. רש"י מנחות נד. יא. אין דרך שירות בכך. תוס' זבחים קי. ד"ה מין. יב. דאסור משום דהוי לקיחה ע"י דבר אחר. תוס' חלה"ש. יג. לפי שאינו דרך כבוד ואינו צריך לו שיהא בטל אצלו. ריטב"א. פירוש מפני שאין דרך הוצאת לולב בכלי ולא קרינא ביה לקיחה שדרך בזיון היא אבל בדבר שדרכו להוציאו בכלי כגון אפר פרה שדרך להוציאו בשפופרת לקיחה קרינא ביה. רמב"ן מנחת על הרמב"ם הלכות פוסח פ"ז הי"ח. יד. והכא שפופרת של עץ הויא. תוס' חגיגה כג. ד"ה שפופרת. טו. ואדרבה התם משמע דטפי פשיטא לו דבשאר כלים מקדשין מבכלי גלים וכלי גלים וכלי אבנים איצטריך ליה לאשמועינן. תוס' יומא ג. ד"ה שם. טז. משום שמטמאין אותו לעשותה בטבולי יום להוציא מליבן של צדוקים דאמרי במעורבי שמש להכי

עין משפט נר מצוה

עה א ב מיי' פ"ז מהל' לולב הלכה יא טור ש"ע א"ח סי' תרנא סעיף ז:

עו ג מיי' פי"א מהלכות פרה הלכה ד סמג עשין לג:

עז ד מיי' פ"ט שם הלכה ב סמג שם:

תורה אור השלם

1. וְאֲשֶׁר יִשְׁמִעוּ וְיַעֲבִירוּ קוֹל בְּכָל עָרֵיהֶם וּבִירוּשָׁלִַם לֵאמֹר צְאוּ הָהָר וְהָבִיאוּ עֲלֵי זַיִת וַעֲלֵי עֵץ שֶׁמֶן וַעֲלֵי הֲדַס וַעֲלֵי תְמָרִים וַעֲלֵי עֵץ עָבֹת לַעֲשׂת סֻכֹּת כַּכָּתוּב:
נחמיה ח טו

2. אֵתַן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס וְעֵץ שֶׁמֶן אֶשִּׂים בָּעֲרָבָה בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּו:
ישעיהו מא יט

3. וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּדָּם אֲשֶׁר בַּסַּף וְהִזָּה עַל הָאֹהֶל וְעַל כָּל הַכֵּלִים וְעַל הַנְّפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ שָׁם וְעַל הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ בֶחָלָל אוֹ בַמֵּת אוֹ בַקָּבֶר:
במדבר יט יח

הגהות הב"ח

(ז) גמ' מאי מרז הדס (כלדיכ' וכו' שיטה והדס) תפ"מ וי"ב בס"ת אינו: (ב) תוס' ד"ה כי הימי וכו' לכתיב ראת כל כלי השרת אשר ישכתו שם:

גליון הש"ס

גמ' וכן בעזרא. עיין מ"ש לעיל בגליון דף יב ע"א בגש"י ד"ה ללמ הכה: שם ורבא אמר לקיחה ע"י ד"א. עיין יומא דף מז ע"ב בגש"י ד"ה רב פפא:

לעזי רש"י

פוזי"ל (פושי"ל). פלך (לטווייה).

רבינו חננאל

דדייק מדתנן מסככין בנסרין דברי ר' יהודה, ותניא ר' יהודה אומר סוכה אינה נוהגת אלא בד' מינין שבלולב, ש"מ נסרין של דקל מין לולב הן. ואסיקנא נמי ארז מין הדס הוא. ר' מאיר אומר אפי' במישחה אוגדין. תניא אמר ר' מאיר מעשה ביהיר ירושלים שהיו אוגדין אותו בגימוניות של זהב, אמרו לו, במינו היו אוגדין אותו מלמטה. אמר רבה למגדלי הושענא דבי ריש גלותא, שיירו בלולב בית יד, כלומר קצה הלולב הנאגד עם ההדס הניחוהו בלא אגד, כי היכי דלא ליהוי חציצה. רבא אמר כל לנאותו אינו חוצץ, מין במינו הוא. אמר (רבא) [ורבה] לא לינקוט איניש ולוליבא בסודרא, דבעינא ולקחתם ולוכא. רבא אמר לקיחה [ע"י דבר אחר] שמיה לקיחה, מהא דתנן בפרה פי"ב האזוב הקצר מספקו בחוט או בכוש, טובל ומעלה, אוחז באזוב ומזה. ר' יהודה ור' שמעון אומרים כשם שהזייה באזוב כך טבילה באזוב. פי' אליבא דתנא קמא דפליג עליהו אמאי קא שרי, ולקח אזוב וטבל במים כתיב (כו'), וזה לא לקח אלא בחוט ובכוש, [פי'] שטוות בו הנשים נקרא כוש, אלא ש"מ לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה. ודחינן דלמא שאני חוט וכוש דכיון דחבריה לאזוב, כי

אזוב דמי, ולא דמי לסודר דלא חבריה ללולב. אלא מהא דתנן בפרה פרק ו' נפל הקידוש משפופרת על השוקת פסול.

אמאי ונתן אמר רחמנא אלא שמע מינה נתינה על ידי דבר אחר שמה נתינה הכא נמי לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה. כך כתוב בכל הספרים וקשה מדא דמה לו לדקדק מנתינה הא גבי פרה כתיב לשון לקיחה[א] ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת השתא קנסיב על ידי שפופרת דהיינו על ידי דבר אחר ועוד ונתן קאי אמים ולא אאפר כדמוכח בהדיא פרק כל שעה (פסחים דף לד: וש"ס) דפריך ונתן אלמא תלושין נינהו[ב] והא מחוברין נינהו כלומר דבעינן מים חיים אל כלי[ג] ובפרק שני דסוטה (דף טו: וש"ס) ובפרק קמא דתמורה (דף יב: וש"ס) נמי קאמר תרי קראי כתיבי ונתן עליו אלמא אפר בריש דפסטיה דקרא משמע דעליו אאפר קאי שנותן המים עליו וכתיב מים חיים אל כלי דמשמע שלא יהא הפסק בין מים לכלי ופרק הערל (יבמות עב: וש"ס) קאמר כתב רחמנא ולקחו ונתן דאפילו[ד] שקלי תרי ויהיב חד היינו[ה] שקלי תרי מאפר ויהיב חד במים ומילו יתקן דנתן אתרוייהו קאי אמים ואפר[ז] ובקונטרס גרים הכי ואמאי ולקחו ונתן אמר רחמנא אלא שמע מינה לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה: **ולגבהיה לאתרוג ולבריך.** קשה דהוה ליה למימר הואיל ובשיעור גבוה מכולן: **בהודו** שבתלת הפרק והודו בסוף הלל[ח] מן הודו עד סוף ההלל חדא פרשה היא במנין פרשיות של ספר תהלים כך פירש בקונטרס ויש מפרשים תחלת הפסוק וסוף הפסוק[ו] ולא מילתא היא[ז] אלא בהודו מנענע פעם אחד וכן בתנא ה' הושיעה נא כביה הלל ולא בתנא ה' הצליחה נא כביה שמאי וטעמא דבית הלל אע"פ שאין אנא ה' הושיעה נא תחלת הפרק ולא סוף הפרק מנענעים משום דכתיב (דה"א טז) אז ירננו עצי היער מלפני ה' כי בא לשפוט את הארץ וכתיב בתריה הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו וכתיב נמי בתריה ואמרו הושיענו אלהי ישענו והיינו ירננו שמנענעים את הלולב ומשבחין בהודו ובתנא ה' הושיעה נא ובכשיו שנהגו ששליח לבור אומר יאמר נא ישראל והלבור עונין הודו וכן ביאמרו נא ירא ה' הלבור מנענעים על כל הודו והודו שעונין אבל שליח לבור לא יענענו וי"מ דאף שליח לבור מנענע אבל ליבורא שעונין בכל פעם ופעם הודו ומנענעין מנענע נמי שליח לבור ביאמר נא ובשעת ברכה לא מצינו אם חייב לנענע בתחלת נטילה אלא מדאמרינן בפירקין (דף מב.) קטן היודע לנענע חייב בלולב משמע דמנענע בתחלת הברכה אע"פ שאינו יודע לקרות הלל ועוד מדתניא במסכת ברכות בסוף תפלת השחר (דף ג. וש"ס) הקדים לנאת לדרך מציאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה משמע דמנענע בלא הלל: **כדי** לעצור רוחות רעות. בפרק כל המנחות באות מלה (מנחות סב. וש"ס) תשיב כל הטעונין תנופה ושמע לא בכל תנופות עושין כן[ט] אלא דוקא בתנופת שתי הלחם דעלרת וכן ללולב משום דאמרינן פ"ק דר"ה (דף טז.) דגזר דין נחתם בפסח על התבואה בעלרת על פירות האילן בחג על המים ולכך הנענוע שבלולב יש בו הולכה והבאה ובערוך פירש בערך נע [דאיתא בירושלמי תנא] צריך לנענע ג' פעמים על כל דבר ודבר בעי ר' זירא הכין חד או דלמא הכין והכין חד פי' כבר אמרנו צריך לנענע ג' פעמים, בעי ר' זירא ההולכה תחשב פעם אחת וההבאה פעם [אחת], או הולכה והובאה פעם אחת נחשבם וצריך להוליך ולהביא ג' פעמים. תמן תנינן בנדה פרק ט' בענין שבעה סממנים מעבירין על הכתם, וצריך לכסכס על כל אחת ואחת ג' פעמים. ר' זעירא בעי, הכין חד והכין חד, או הכן (חד) והכן חד. ולא איפשטא. וכיון דלא איפשטא עבדינן לחומרא, ג' פעמים הולכה והובאה, כל אחת ואחת ג' פעמים. פי' כסכוס, כמו לכסכוסי קרמי, והוא כמו חיכוך. ובעיא דר' ירמיה [איא] התם במס' נדה, ולא איפשיט ועלתה בתיקו.

הא הפילו הוא כשר אמאי[1] ולקחו ונתן אמר רחמנא אלא לאו שמע מינה לקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה ואמר רבה לא לדוץ אינש לולבא בהושענא דדלמא נתרי טרפי והוי חציצה ורבא אמר[א] מין במינו אינו חוצץ ואמר רבה לא ליגוז אינש לולבא בהושענא דמשתיירי הוצא והוי חציצה ורבא אמר[ב] מין במינו אינו חוצץ ואמר רבה[ג] הדס של מצוה אסור להריח בו אתרוג של מצוה מותר להריח בו מ"ט הדס דלריחא קאי כי אקצייה מריחא אקצייה אתרוג דלאכילה קאי כי אקצייה מאכילה אקצייה[ד] ואמר רבה[ה] הדס במחובר מותר להריח בו אתרוג במחובר אסור להריח בו מ"ט הדס דלהריח קאי אי שרית ליה לא אתי למגזייה אתרוג דלאכילה קאי אי שרית ליה אתי למגזייה ואמר[ו] רבה[ז] לולב בימין ואתרוג בשמאל מ"ט הני תלתא מצות והאי חדא מצוה א"ל ר' ירמיה לר' זריקא מאי טעם לא מברכינן אלא על נטילת לולב הואיל וגבוה מכולן ולגבהיה לאתרוג ולבריך א"ל הואיל ובמינו גבוה מכולן: **מתני'**[ח] והיכן היו מנענעין בהודו לה' תחילה וסוף ובאנא ה' הושיעה נא דברי ב"ה וב"ש אומרין אף באנא ה' הצליחה נא א"ר עקיבא צופה הייתי ברבן גמליאל ור' יהושע שכל העם היו מנענעין את לולביהן והם לא נענעו אלא באנא ה' הושיעה נא: **גמ'** נענוע מאן דכר שמיה התם קאי[ט] כל לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו כשר וקאמר היכן מנענעין תנן התם[י] ושתי הלחם ושני כבשי עצרת כיצד הוא עושה מניח שתי הלחם על גבי שני הכבשין ומניח ידו תחתיהן ומניף ומוליך ומביא מעלה ומוריד שנאמר[2] אשר הונף ואשר הורם א"ר יוחנן[כ] מוליך ומביא למי שהארבע רוחות שלו מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו במערבא מתנו הכי א"ר חמא בר עוקבא א"ר יוסי ברבי חנינא מוליך ומביא כדי לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים א"ר יוסי בר אבין ואיתימא ר' יוסי בר זבילא[מ] זאת אומרת שירי שתי הלחם על שני הכבשים כדכתיב על לחם הכבורים תנופה על שני כבשים ואף על גב דריסיה דקרא משמע אותם על לחם ילפינן לה במנחות מלחם המלואים דלחם למעלה: **הוף.** היינו מוליך ומביא ונטלי"ר בלע"ז: **הורם.** מעלה ואין עלייה בלא הורדה והאי קרא לאו בכבשי עצרת כתיב אלא במלואים ומיהו כל תנופות ילפינן מינה: **למי שארבע רוחות שלו.** מצוה זו אינו עושין לשמו כן מרמה בהנפתו: **זאת אומרת.** הא דרבי יוסי דקאמר תנופה עולרת רוחות רעות וטוללים רעים: שירי

מתי הפילו הוא. במתכוין דומיא דנפל מאליו אלא אחז באחר עצמו אלא אחז בשפופרת וגערה לתוך שוקת כשר: ה"ג **אמאי ולקחו ונתן אמר רחמנא אלא ש"מ לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה: ואמר רבה** גרס בכולהו: **לא לידוץ אינש בהושענא.** לאחר שאגד הערבה וההדס יחד לא יתחוב הלולב מלמעלה בתוך האגד: **דלמא נפרי טרפי.** הלולב משיר עלי ההדס והערבה ומשתיירין באגד וחוללין בין מין למין ואינם אגודים יחד להיות לקיחה אחת: **לא** (**ליגוד**) **אינש לוליבא בהושענא.** אם הוא אריך יותר מדאי מן הערבה ובא לקצצו מתחת לא יקצצנו בעודו באגודה אלא יוציאנו ויגוז מתחת ויחזור ויאגוד: **דמשתיירי הוצא.** של לולב תלושין מן השדרה בתוך האגד לפי שעלי הלולב ארוכים ומחודדים מתחת השדרה ומשכין ועולין כנגד גופהו של לולב וכשקוצצן מתחת נמצאו חתוכין מן השדרה ונשתיירו באגודה: **אסור להריח בו.** דגמריינן מסוכה דילפינן בפרק קמא (דף ט.) דחל שם שמים על עצי סוכה ליאסר בהנאה כל שבעה הואיל והוקצו למצוה: **מריחא.** שהוא דרך הנאתו אקליה: **הדס במחובר.** לענין שבת נקט לה כל ימות השנה: **כי שריה ליה.** כלומר אע"ג דשרית ליה להריח לא אתי למיתלש דהא במחובר נמי מריח ליה שפיר ואינו טורד בקנייתו שיסכח ויתלשנו: **אבל אתרוג דלאכילה קאי.** כי מורח ליה מינסי ותליש ואכיל ליה ואף אם אוכלו במחובר אין לך תולש גדול מזה: **הואיל וגבוה מכולן.** תשוב הוא ונקרא האגד על שמו: **ולגבהיה לאתרוג.** קא סלקא דעתיה דהואיל דגבוה דקאמר היינו הא דאמרן לעיל (לב:) שדרו של לולב צריך שיעלה למעלה מן ההדס טפח: **ובמינו.** גבוה[יא] משלשתן: **מתני' תחלה וסוף.** הודו שבתחלת הפרק והודו שבסוף הפרק בסוף ההלל. מן הודו עד סוף ההלל חדא פרשה במנין פרשיות של ספר תהלים: **גמ' נענוע מאן דכר שמיה.** שיהא אדם חייב לנענע דפשיטא ליה לתנא וקבעי היכן היו מנענעים: **דדי לנענע בו.** אלמא מצוה לנענע בדלקמן לעצור רוחות רעות וטוללים רעים: **כילד עושה.** אותם שהוא צריך להניפם יחד חייב כדכתיב (ויקרא כג) והניף הכהן אותם על לחם וגו' על שני כבשים וגו' הכבשים חייב ומניח שתי הלחם על שני הכבשים כדכתיב על לחם הבכורים תנופה על שני כבשים ואף על גב דריסיה דקרא משמע אותם על לחם ילפינן לה במנחות מלחם המלואים דלחם למעלה: **הוף.** היינו מוליך ומביא ונטלי"ר בלע"ז: **הורם.** מעלה ואין עלייה בלא הורדה והאי קרא לאו בכבשי עצרת כתיב אלא במלואים ומיהו כל תנופות ילפינן מינה: **למי שארבע רוחות שלו.** מצוה זו אינו עושין לשמו כן מרמה בהנפתו: **זאת אומרת.** הא דרבי יוסי דקאמר תנופה עולרת רוחות רעות וטוללים רעים: שירי

מתי

עח א מיי' פ"ז מהל' לולב הלכה יב סמג עשין מד טוש"ע א"ח סי' תרנא סעיף ה:

עט ב מיי' שם הלכה כו סמג שם טור ש"ע א"ח סי' תרנג סעיף ה:

פא ד מיי' פ"ז מהלכות לולב הלכה ו ט סמג עשין מד טוש"ע א"ח סי' תרנא סעיף ב:

פב ה מיי' שם הלכה י טוש"ע שם סעיף ח:

פג ו מיי' פ"ח מהלכות תמידין הלכה יא:

תורה אור השלם

1. וְלָקְחוּ לְטֻמְאַת מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי:
במדבר יט יז
2. וְקִדַּשְׁתָּ אֶת חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֶת שׁוֹק הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הוּנַף וַאֲשֶׁר הוּרַם מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים מֵאֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וּמֵאֲשֶׁר לְבָנָיו:
שמות כט כז

לעזי רש"י

וינטלי"ר. להניף באויר.

רבינו חננאל

ודייקינן מינה טעמא דנפל, הא הפילו הוא מן השפופרת בכוונה לשוקת, כשר. ואמאי ולקחו לטמא וגו', אלא ש"מ לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה. **אמר רבה** לא לידוץ אינש, כלומר לא ינענע, לולב בהושענא דלמא נתרי טרפי דהושענא בעציצה זו, וחוצצין בין הלולב ובין הושענא. אמר רבא מין במינו אינו חוצץ. וכן אמר רבה לא יתחוב אדם קנה הלולב היוצא מתחת ההדס, אחר שאגדו, שמא ישארו מן ההוצין שנחתך עיקרן בכלל אותן שהיה יוצא מן ההדס, ונשארו ההוצין בלא עיקר וחוצצין. רבא אמר מין במינו אינו חוצץ. **הדס של מצוה** שהוא עם הלולב מוקצה הוא, ואסור להריח בו. אבל האתרוג מותר להריח בו, כי לא הקצהו אלא מאכילה. וכן הדס במחובר אסור להריח בו, גזירה שמא יתלוש. אתרוג מותר דלא אתי למיתלש, דלאכילה עביד, ולאכול מינה הא לא שרית ליה. **אמר רבה** לולב בימין, שהוא ג' מצות בהדדי. ועליה מברכין, הואיל ומינו של לולב גבוה מכולן. אתרוג בשמאל, דהוא חד מצוה. כיון **ששנינו** לולב שיש בו ג' טפחים כדי לנענע בו [כשר]. אמרנו ובהיכן היו מנענעין, בהודו לה' תחלה וסוף ובאנא ה' הושיעה נא. ונענוע זה וזולתי מוליך ומביא ומעלה ומוריד, ששנינו במנחות בענין שתי הלחם וכבשי עצרת, ואמר רבה התם וכן בלולב. אלא צריך לנענע בהולכה והובאה בשלש פעמים, וזולתי מוליך ומביא ומעלה ומוריד. וכן קבלנו מרבינו האי צ"ל, והעמדנו עיקר דבר זה מתלמוד ארץ ישראל, דגרסינן התם, רב חייא בר אשי בשם רב [המשכים לצאת לדרך] נוטל לולב ומנענע שופר ותוקע, וכשמגיע זמן קרית שמע קורא ומתפלל. **תני צריך לנענע ג' פעמים על כל דבר ודבר.** ר' זעיירא בעי הכן חד והכן חד. או [דלמא] הכן והכן חד. פי' כבר אמרנו צריך לנענע ג' פעמים, בעי ר' זירא ההולכה תחשב פעם אחת וההבאה פעם [אחת], או הולכה והובאה פעם אחת נחשבם וצריך להוליך ולהביא ג' פעמים. תמן תנינן בנדה פרק ט' בענין שבעה סממנים מעבירין על הכתם, וצריך לכסכס על כל אחת ואחת ג' פעמים. ר' זעירא בעי, הכין חד והכן חד, או הכן (חד) והכן חד. ולא איפשטא. וכיון דלא איפשטא עבדינן לחומרא, ג' פעמים הולכה והובאה, כל אחת ואחת ג' פעמים. פי' כסכוס, כמו לכסכוסי קרמי, והוא כמו חיכוך. ובעיא דר' ירמיה [איא] התם במס' נדה, ולא איפשיט ועלתה בתיקו.

מסורת הש"ס

א) [פסחים קי. בכורות ט:], ב) [לעיל לח:], ג) [לעיל כט: וש"ל, ד] מנחות סב., ה) שם סב. ע"ש, ו) [בס"א: דבידאן], ז) [ל' ליגוז], ח) בס"א: אילנו גבוה,

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה אמאי וכו' דלפי' שקיל תרי: (ב) בא"ד היינו שקיל תרי מאפר ויהיב חד ממים:

גליון הש"ם

גמ' ואמר רבה הדס במחובר. עיין בר"ן פ"ג דביצה דף קלד ע"ש בשם הגאונים הגי' בכאן בהיפוך דהדס בממחובר אסור להריח בו אתרוג אמי ע"ש וכ"כ הגהת תשר"י:

מוסף רש"י

מין במינו אינו חוצץ. ואלו שניהם מין אחד (בכורות ט:). **מה טעם לא מברכינן אלא על נטילת לולב.** ולא על נטילת אתרוג (סדור רש"י סי' רעד). **כדי לנענע בו.** דבענין נענוע דלקמן, מעלה ומוריד מוליך ומביא לעצור רוחות רעות וטוללים רעים (לעיל כב:). **שתי הלחם ושני כבשי עצרת.** כמיב בהו והניף הכהן אותם על לחם הבכורים תנופה וגו' (מנחות סא.). **שנאמר.** במלואים, **אשר הונף ואשר הורם.** ולעיל מייתי כתיב והנפת אותם תנופה, כל הני תנופות לומר שמוליך ומביא ומעלה ומוריד, ל"ל מהוקף והורם דמלואים ילפינן לשאר תנופות (שם). מוליך ומביא. לגפן ולרוס ומזלף ומעבד, **כדי לעצור רוחות רעות.** הבאתו מאדרבנה רוחות, מעלה ומוריד **לעצור טללים רעים.** הבאתן מלמעלה למטה (מנחות סב.).

מוסף תוספות

א. אדיליף מונתן לילף מלקיחה גופא דהא כתיב בה באפר וכו'. ריטב"ש. ב. דמותר למלאותו בכלי אחר ויעבר לתוך זה. רש"י פסחים לד: ג. באותו כלי עצמו שהוא מקדש בו מי חטאת באפרן צריך למלאותו מן המעין, ולא ימלאם בכלי אחר ויעבר לתוך זה. שם. ד. והכי קאמר קרא ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת ונתן (אל) העפר על הכלי אחר שנתן על אותו כלי מים שהיה חיותן בכלי. ריטב"ש. ה. כשאומר אלי אתה ואודך אלקי ארוממך הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו שהוא סוף ההלל. ריטב"ש. ו. ומפרשי לה תחילה וסוף ענונע אחד בתחלת הפסוק דהיינו בהודו לה' כי טוב וענונע אחר בסוף הפסוק דהיינו כי לעולם חסדו. המקדם. ז. [דו]לא יתכן לנענע בפסוק אחד שתי פעמים. תוס' הרא"ש. ח. להניף לארבע רוחות. תוס' הרא"ש.

שירי מצוה. מצוה שהיא שירים שאינה עיקר לעכב כפרה אעפ"כ חשובה היא לעכב את הפורענות: **שהרי תנופה שירי מצוה היא.** ואינה מעכבת כדתניא בתורת כהנים ומייתינן לה בגמרא דיומא (דף ה.) לתנופה לכפר וכי תנופה מכפרת והלא אין כפרה אלא בדם אלא אשם עשאה לתנופה שירי מצוה ששיירה ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו לא עשה מן המובחר וכיפר כלומר אעפ"כ כיפר שאין לריך להביא קרבן אחר: **וכן לולב.** מולך ומבדיל מעלה ומוריד: **ממטי ליה.** מוליך: **ומייתי.** מביא: **גירא בעיניה דסטנא.** הרי זה לחץ בעיניו של שטן שרואה בעיניו שאין בו כח לנתק מעליו עול מצות: **ולאו מלאה היא.** אין נכון לומר כן: **לאיגוריי.** שיתגרה בו שטן שהוא יצר הרע ויעשאנו לתעות מעל קונו וימסור עצמו על הדבר: **מתני' יטול על שלחנו.** אם שכח ולא נטל קודם אכילה לריך להפסיק סעודתו וליטול לולב: **גמ' אם הפסיקו אין מפסיקין.** גבי תפלת המנחה תנן לה במסכת שבת לא יאכל אדם לפני הספר ולא יכנס לא לאכול ולא לדון ואם התחילו קודם המנחה ומשכה סעודתם והגיע זמן המנחה אין מפסיקין אין לריכין להפסיק סעודתם ולהתפלל: **הא דאיכא שהות ביום.** התם בדאיכא שהות להתפלל אחר שיגמרו סעודתם ומתני' דהכא בדליכא שהות שתמשך סעודתו עד שתחשך: **ומאי קושיא.** דתפלה אלולב דאיצטריך רב ספרא לשנויי עלה דלמא תרוייהו בדאיכא שהות וגבי לולב מפסיקין דמדאוריית היא אבל תפלה דרבנן: **אלא אי קשיא.** דאיצטריך רב ספרא לשנויי היא גופה קשיא דלולב דקתני מפסיק וסיפא משמע ימתין אם ירלה שהרי יש לו שהות כל היום: **דלמא מצוה לאפסוקי.** שמא ישכח ויפסע: **אלא אמר ר' זירא נעולם.** כי איצטריך רב ספרא לשנויי משום קושיא קמייתא איצטריך: **מתני' מקרין אותו.** כך היו נוהגין אחד קורא את ההלל ומוליא את הרבים ואם היה עבד או אשה או קטן הואיל ואין מחויב בדבר אין מוליא את המחויב מידי חובתו הלכך עונה אחריו כל מה שהוא אומר: **ובא לו מאירה.** שלא למד ואם למד תבא לו מאירה שמבזה את קונו לעשות שלוחין כאלה: **עונה אחריו הללויה.** על כל דבר שהוא אומר והכי קתני לה במסכת סוטה (דף ג:) כילד אמרו ישראל שירה בים כגדול המקרא את ההלל והם עונין אחריו הללויה משה אמר אשירה לה' והם אומרים אשירה לה' משה אמר כי גאה גאה והם אומרים אשירה לה' אלמא דעל כל דבר ודבר קאמר דעונין הללויה: **לכפול.** כל פסוק ופסוק ונהגו כן מפני שיש פרשה שכולה כפולה הודו תהלה וסוף יאמר נא שלשה פעמים קראתי יה עניני במרחב יה ה' לי ה' לי עוזי לחסות עוז לחסות סבבוני סבבוני דמה דחיתני ויהי לי לישועה קול רנה וישועה ימין ה' ימין ה' לא אמות ולמות לא נתנני פתחו לי שערי זה השער וגו' אבן מאדך ולמטה אינו (כופל) והיינו דאמרינן לקמן (דף לט.) מוסיף לכפול מאודך ולמטה: **גמ' באמת אמרו.** כל באמת הלכה היא ואין חולק בדבר: **בן מברך לאביו.** ברכות המזון משהגיע לחינוך דחייב מדרבנן ובמסכת ברכות פרק מי שמתו (דף כ:) מוקים לה כגון שלא אכל אביו אלא כזית או כביצה דהוי שיעורא דרבנן דמדאורייתא לא מיחייב עד דשבע דכתיב ואכלת ושבעת וברכת הלכך אתי מדרבנן ומפיק מדרבנן: **שאשתו ובניו מברכין לו.** דולמי מחמת שלא למד הוא:

הלכתא

שירי מצוה מעכבין את הפורענות שהרי תנופה שירי מצוה היא ועוצרת רוחות וטללים רעים ואמר רבא וכן בלולב רב אחא בר יעקב ממטי ליה ומייתי ליה אמר [6]דין גירא בעיניה דסטנא ולאו מלתא היא משום דאתי לאיגרויי ביה: **מתני'** מי שבא בדרך ולא היה בידו לולב ליטול לכשיכנס לביתו יטול על שלחנו לא נטל שחרית יטול בין הערבים [3]שכל היום כשר ללולב: **גמ'** אמרת נוטלו על שלחנו למימרא דמפסיק ורמינהי [4]אם התחילו אין מפסיקין אמר רב ספרא ל"ק הא דאיכא שהות ביום הא דליכא שהות ביום [5]אמר רבא מאי קושיא דילמא הא דאורייתא הא דרבנן אלא אמר רבא אי קשיא הא קשיא לכשיכנס לביתו נוטלו על שלחנו אלמא דמפסיק והדר תני לא נטל שחרית יטול בין הערבים אלמא לא מפסיק אמר רב ספרא ל"ק הא דאיכא שהות ביום הא דליכא שהות ביום א"ר זירא [8]מאי קושיא דלמא מצוה לאפסוקי ואי לא פסיק יטול בין הערבים שכל היום כשר ללולב אלא אמר ר' זירא לעולם כדאמרינן מעיקרא ודקשיא לך הא דאורייתא הא דרבנן הכא ביום טוב שני דרבנן עסקינן דיקא נמי מדקתני מי שבא בדרך ואין בידו לולב דאי ס"ד ביו"ט ראשון מי שרי: **מתני'** [9]מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו עונה אחריהן מה שהן אומרין ותבא לו מאירה אם היה גדול מקרא אותו עונה אחריו הללויה [7]מקום שנהגו לכפול יכפול לפשוט יפשוט לברך יברך [3]הכל כמנהג המדינה: **גמ'** ת"ר [10]**באמת אמרו בן מברך לאביו ועבד מברך לרבו ואשה מברכת לבעלה אבל אמרו חכמים תבא מאירה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו אמר רבא**

הלכתא

מאי קושיא דלמא הא דאורייתא **והא דרבנן.** תימה והרי קידוש היום דאורייתא כדאמרי' פ' מי שמתו (ברכות דף כ: ושם) נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה והא דמשמע ברים מזר (דף ג:) שהוא מדרבנן אין הוא מדרבנן דדרים לאסור על היין מצוה כיון הרשות וקאמרינן מאי היא קידושא ואבדלתא מושבע ועומד הוא ומשני קידוש עצמו דאורייתא ואפ"ה ס"ר יוסי ברים ערבי פסחים (דף ק. ושם) דאין מפסיקין ופסקינן התם הלכה כר' יוסי בע"ש וכר' יהודה בערב פסח וי"ל דשאני קידוש היום שיכול לקדש ביום כבגילה וליכא למיחש לפשיעות' כולי האי ועוד לפי שעוסק בסעודת שבת לא חיישינן כולי האי שמא יתעצל בקידוש היום: **יום טוב שני דרבנן.** [8] ואכתי הוה מלי לשויי דאידי ואידי איכא שהות אלא משום דכולי יומא זימניה הוא חיישינן טפי דלמא אתי למיפשע כדאמרינן פ"ק דשבת (דף י.) במנחה כיון דקביעא ליה זימנא מירתת ולא אתי למיפשע ערבית כיון דכולי ליליא זמניה לא מרתת ואתי למיפשע ואין לומר משום דהתם ליליא זמן שינה וחיישינן טפי דא"כ ההוא טעמא ה"ל למימר התם וי"ל דתפלה לריכה שהות ומתעצל בה טפי מנטילת לולב דמכי אגבהיה נפק ליה: **מדקתני מי שבא בדרך.** תימה בסוף פ' תפלת השחר (ברכות דף ל. ושם) אמרי' השכים לצאת לדרך מציאין לו שופר ותוקע [לולב ומנענע] והיינו ביום טוב [2] וי"ל דהיכא דליכא למיטעי לא חיים ומיירי בהולך בתוך התחום למקום שבא תכס ועוד דהתם קתני השכים לצאת לדרך שמביתו הולך לקראת תכס ונוטל לולב קודם שיצא אבל הכא קתני מי שבא בדרך וכשיכנס בביתו נוטל לולב משמע שממקום רחוק בא לביתו [3]: **מי** שהיה עבד ואשה. משמע כאן דאשה פטורה מהלל דסוכות וכן דעלרת וטעמא משום דמצוה דאזמן גרמא היא אע"ג דבהלל דליל פסחים משמע בפרק ערבי פסחים (דף קח.) דמחייבי בד' כוסות ומסתמא לא תיקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל ואגדה שאני הלל דפסח דעל הנס בא ואף הן היו באותו הנס אבל כאן לא על הנס אמור: **ותהי לו מאירה.** שלא למד ואם למד תבא לו מאירה שמבזה את קונו לעשות שלוחין כאלה כן פי' בקונטר' ועל אשתו ובניו מברכין לו בגמרא היה לו לפרש כן דמתני' מיירי בלא למד שמקרין אותו ועונה אחריהן מה שהן אומרים ומשום דמבזה במה שאנו מברכין לו דלאו בני חיובא הינהו שמקרין אותו קלייט ליה דהא בגדול מקרא אף על פי שאין עונין אחריו אלא הללויה דנפיק בשמיעה לחודיה [11] ותבא לו מאירה לעבד ואשה נמי לא מיחייבי בהלל דמצות עשה שהזמן גרמא הוא: **באמת** אמרו בן מברך לאביו. אין זה מענין משנתינו [7] ולא מייתי ליה אלא מגב גרדא דתבא לו מאירה דהכא לא אייתי במקרא אותו דבפ' מי שמתו (ברכות דף כ: ושם) רולה לדקדק מכאן דנשים חייבות בברכת המזון דאורייתא מדמוליאה אחריה ידי חובתן ופריך קטן איכא [12] למימר דאורייתא אלא הב"ע דאכל שיעורא דרבנן ומפיק דרבנן [13] ובתוספתא קתני גבי ברכת המזון דאין אשה ועבד וקטן מוליאין את הרבים ידי חובתן ואיכא לאוקומי כשאכל שיעורא דאורייתא ואין יכול לדקדק מכאן [14] דברכת המזון דאורייתא דלמא לא הוי דאורייתא [7] כיון דאין מצטרפות לזימון לכתבן פרק שלשה שאכלו (שם דף מה.) אין מוליאות אע"פ שהאיש מוליאן שאני אינש דחשיב טפי [7] אי נמי משום דרבים זילא בהו מלתא [15] דהרי מגילה דנשים חייבות בה ופירש בה"ג דאין נשים מוליאות את הרבים ידי חובתן במגילה:

הלכתא

פד א מיי' פ"ז מהל' לולב הלכה י סמג עשין מד טוש"ע או"ח סי' תרנב סעיף כ:

פה ב ג מיי' פ"ג מהל' תענית הלכה יד טוש"ע ס"ח סי' תכב סעיף ג:

פו ד מיי' פ"ה מהל' ברכות הלכה טו סמג עשין מ:

רבינו חננאל

מתני' מי שבא בדרך ואין בידו לולב, כשיכנס לביתו נוטלו על שלחנו כו'. אלמא מפסיק סעודתו ונוטל. איני והתנן בשבת בפרק ראשון לא יכנס לאכול סמוך למנחה עד שיתפלל, ותקני אם התחילו אין מפסיקין. ושניגן אי איכא שהות ביום כדי לאכול ולגמור סעודתו ואחר כך מתפלל, אינו מפסיק. ואם אין שהות ביום מפסיק. ומתני' בדליכא שהות ביום. ואתא רבא ושני שנויא אחרינא, ואמר לא שני לן בין מצוה דאורייתא למצוה דרבנן, הלא בהדיא שנינו מפסיקין לקרית שמע ואין מפסיקין לתפלה. הלכך לולב דמדאורייתא מפסיק, תפלה דרבנן לא מפסיק. אלא מתני' היא גופא קשיא, קתני כשנכנס לביתו נוטלו על שלחנו, אלמא מפסיק, והדר תני לא נטל שחרית יטול בין הערבים, אלמא לא מפסיק בשחרית. ומשני רב אשי לאשווי לולב לתפלה, ואמר לכתחילה איבעי ליה לאפסוקי, ואי לא מפסיק יטול כל היום. אי הכי קשיא הכא קתני יטול על שלחנו אלמא מפסיק, והתם קתני אם התחילו אין מפסיקין לכתחלה, [א]לא לעולם כדאמרינן, הא דאיכא שהות ביום אין מפסיקין ואי ליכא שהות ביום מפסיקין. ומתני' נמי הכי קתני אין שהות ביום יטול על שלחנו, אלמא מפסיק, ואם יש שהות ביום אינו מפסיק, שאם לא נטל שחרית יטול בין הערבים שכל היום כשר ללולב. (משני) [דלשוויי] הא דלולב דאורייתא ותפלה מדרבנן, לא מצית אמרת, מדקתני מי שבא בדרך אלמא מתני' בשאר הימים דמדרבנן היא. דאי ס"ד ביום טוב ראשון שהוא מן התורה, כדכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון וגו', מי שרי לסגויי באורחא, אלא ש"מ (דמדרבנן בשאר הימים נינהו) [בשאר הימים דמדרבנן ניהו]. **מתני'** מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו ועונה אחריהן מה שהן אומרים כו'. אמר רבא

גליון הש"ם

גמ' אמר רבא מאי קושיא. כעין זה יבמות דף קא ע"ב:

מוסף רש"י

שהרי תנופה שירי מצוה היא. הלא מעכבת כפרה ולא עיקר מצוה היא, כדאמרינן בפרק שני מדות (מנחות לג:) שאם עשה לתנופה שירי מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו לא כיפר וכיפר (מנחות טב.). **לכפול.** כל ההלל (פסחים קיט:). **בן.** קטן, **מברך.** ברכת המזון, **לאביו.** אם אין אביו יודע לברך (ברכות כ:).

מוסף תוספות

א. ההלכך צריך לשנויי הא דאיכא שהות ביום הא דליכא שהות ביום. תוס' הרא"ש. ב. שופר ליכא אלא ביום קדש ממש ואפילו הכי קתני השכים לצאת לדרך. ריטב"א. ג. דלצאת לדרך משמע טפי מקום קרוב מלשון מי שבא בדרך. עו"מ הריב"ש סי' תכט. ד. דאלו הכא יוצא ע"י עצמו והתם יוצא בברכתם. ריטב"א. ה. אבל אם אכל כדי שבעו לא מצו מפקי ליה דאינהו לא מחייבי אלא מדרבנן ולא אתי דרבנן ומפקי דאורייתא. פסקי ריי"ד. ו. אין לדקדק משם דנשים לא מיחייבי בברכת המזון דאורייתא משום דאיכא למימר אפי' מיחייבי דאורייתא לא חשיבי להוציא אנשים. תוס' הרא"ש. ז. אנשים דחשיבי טפי שחייבים בכל המצות. שם. ח. באנשים שיוציאום נשים. שם.